

Anke de
Het Graaf
romangeheim

HET ROMANGEHEIM

Anke de Graaf

Het romangeheim

Spiegelserie

Zomer & Keuning

ISBN 978 90 5977 630 2

NUR 344

www.spiegelserie.nl

Omslagontwerp: Bas Mazur

©2011 Zomer & Keuning familieromans, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

DE NOORDERSTRAAT KON MEN GEEN RUIME, BREDE STRAAT NOEMEN, maar hem als smal betitelen was ook niet juist. Het was wel zo dat iemand die deze omgeving niet kende en op een dag de straat in liep – op weg naar welk doel dan ook – vaststelde dat het een sombere straat was. Het leek de bezoeker bij deze eerste indruk niet prettig hier te wonen, maar de bewoners waren er dik tevreden.

Toen er plannen waren om de oude, leegstaande fabriekspanden en opslagruimten in de Noorderstraat te slopen, werd de grond gekocht door woningbouwvereniging Prettig Wonen. Tijdens de eerste vergadering over de realisatie van woningen in de straat zei voorzitter Jan Wilderveen: ‘Er is besloten er ruime huizen neer te zetten. Daartoe zijn veel aanvragen van leden binnengekomen, dat is u bekend. Flinke woningen, voor gezinnen met drie of vier kinderen, tegen een redelijke huur. We zetten er geen panden neer die er vanbuiten genoeglijk uitzien. Dat vinden de bewoners misschien prettig, want wie woont niet graag in een aardig huis, maar grote gezinnen hebben meer behoefte aan comfort en ruimte. Een voorpui met een erker geeft een gezellig tintje, maar het kost wel extra. Een nisje in de hal is ook grappig, een trappetje van de keuken naar de woonkamer is charmant om naar te kijken, maar het is niet praktisch. De zogenoemde zitkuilkamer? Tja, voor wie met een blad vol gevulde glazen uit de keuken komt, kunnen de treetjes een opstakel vormen. Wij,’ Jan Wilderveen omvatte de luisterende bestuursleden en zichzelf in die woorden, ze knikten allemaal instemmend, ‘vinden het belangrijk dat mensen prettig en vooral ruim wonen. Als we het plan uitvoeren, luisteren we naar de wensen.’

Bij de eerste plannen voor deze bouw waren niet alleen vragen gekomen van ouders met drie of vier kinderen om een van de huizen te mogen betrekken, er waren ook berichten van kleine gezinnen, waarvan vader of moeder graag over een eigen ruimte wilde beschikken om een hobby te kunnen uitoefenen. Zoals Henk van Dorpel. Hij schilderde graag, maar een ezel in de woonkamer en ruimte om

het werkstuk van een afstandje te kunnen bekijken was er in zijn huidige woning niet. Mevrouw De Winter naaide kinderkleertjes die ze schonk aan moeders die ze leuk vonden. De naaimachine op tafel en het snorrende geluid in de kamer waren een doorn in het oog van haar man. Jaap Walraven was bezig met het schrijven van een boek over zijn familie. Hij kon tot ver in het verleden teruggaan, er waren veel gegevens beschikbaar. Daaraan werken aan de huiskamertafel was moeilijk als de zoon tegelijkertijd televisiekeek en moeder en dochter aan het andere einde van de tafel memory speelden. Juichen bij twee gelijke plaatjes: 'Ik heb twee aardbeien!' Ook met deze leden dacht Prettig Wonen dus mee.

Het waren gerieflijke woningen geworden. Een grote woonkamer – bijna acht meter lang en vijf meter breed. Een ruime keuken, plek genoeg voor een fornuis en afwasmachine, een hal met toilet, een bijkeuken waarin ruimte voor wasmachine en koelkast en daarachter een bergplaats voor fietsen en tuingereedschap. Boven een ruime ouderslaapkamer en drie iets kleinere, maar toch ruime kamers voor de kinderen en een extra kamertje om wat spullen in te zetten. Boven dat alles een zolder onder het puntdak, voor het kinderledikantje en de box die voorlopig niet gebruikt hoefden te worden.

Het gezin Holwerda woonde op nummer vierentwintig in de Noorderstraat.

Deze middag in het begin van augustus zaten Jetske Holwerda en haar vriendinnen Mieke Venendaal en Lianne ten Hoven in haar kamer aan de achterzijde van het huis. Ze zaten in drie kuipstoeltjes rond een tafeltje, glazen frisdrank en een bakje nootjes erbij.

Alle drie hadden ze onlangs het gymnasium met goede cijfers afgerond. Het waren vrolijke, nog jonge meiden, zeventien, achttien jaar, die veel praatten en veel lachten, elk met een beeld van hun toekomst en ook plannen daartoe.

Mieke was de luidruchtigste van het drietal. Ze vertelde zonder enige schroom, de vriendinnen mochten alles weten over de schermutseringen die regelmatig in het gezin Venendaal voorbijkwamen. 'Mijn

ouders verlangden niet naar een groot gezin, acht of negen kinderen vonden ze te veel, maar drie of vier leek ze heerlijk. Het werden er vier. Bij ons is er altijd leven in de brouwerij. Soms ook strubbelingen, maar die worden in de meeste gevallen voor het vallen van de avond opgelost. En als de oplossing niet gevonden kan worden, schuiven we de narigheden weg. In bed piekeren is niet goed. Lekker onder het dekbed kruipen is veel beter, een ontspannen nachtrust doet wonderen. En dat is inderdaad zo, want in veel gevallen is de heftige onenigheid van de vorige avond – meestal gedonder tussen Ruud en Erwin – de volgende morgen verdwenen. Opgelost in de vredige slaap. Ja, het botst regelmatig tussen mijn broers. Gelukkig niet tussen pap en mam. Zij zien ruzies uitvechten als verspilling van energie. En, zegt onze wijze mama: ‘Dikwijls is de ware toedracht alleen het gelijk willen hebben. Het is leuk je gelijk te krijgen, maar als je er nuchter naar kijkt, heb je niets in handen.’ Leuk opgemerkt toch?’

Haar twee vriendinnen knikten.

‘In onze kleuterjaren wilden onze ouders weten van welke voorouder wij de prettige of vervelende karaktertrekken hadden geërfd. Het eigenwijze heeft Ruud beslist van grootvader Ruurd, de vader van papa. Geen twijfel mogelijk. Drie beetjes autoritair, maar het lukt Ruud niet om zijn wil in ons gezin door te drukken. We weten dat hij dat bazige in zich heeft en elk gewaarschuwd mens telt voor twee. We houden Ruud kort. Soms heeft hij heel verstandige inzichten, maar regelmatig barsten in de avond pittige discussies los. Meestal speelt dat tussen Ruud en Erwin. Mijn vader gooit er af en toe een nuchtere opmerking tussendoor. Mijn broers weten hoe alles op de juiste manier geregeld kan worden in de wereld. Ook op kleiner terrein. In ons land bijvoorbeeld. In het onderwijs, in gezinnen, tussen vriendje en vriendinnetje en in ons gezin. Maar ze hebben verschillende meningen, dus het wordt voor de luisteraar kiezen. De wijste van de twee moet raad geven. En wie is dat? Onze Ruud natuurlijk! Erwin doet er meestal aan mee omdat hij er niet onderuit kan, maar hij dramt niet door tot het uiterste. Ik vind dat gehannes wel leuk.

Erwin lijkt op oma Koster. Hij is rustig, denkt over dingen na. Soms een ietsje te lang, omdat het hem zo bezighoudt.'

Mieke bracht dergelijke onderwerpen op een genoeglijk toontje. Losjes vertellen over thuis, dat was wel aan haar besteed. 'Maar zo'n discussie wordt dikwijls plotseling afgebroken. Als mama beslist: 'Nu is het afgelopen. Over en sluiten.' Erwin zwijgt dan; ik ben ervan overtuigd dat hij sommige onderwerpen voor zichzelf niet loslaat en erover blijft denken. Maar van dat in zichzelf pruttelen heeft niemand last. Papa sluit zich bij mama's beslissing aan, blij dat de rust terugkeert in de tent. Wanneer een woordenwisseling tussen Ruud en Erwin echt heftig wordt, stuift Ruud vaak de kamer uit. Slaan met deuren is in huize Venendaal verboden. Als de woede zo oploopt dat je de deur niet rustig achter je kunt dichttrekken – daarvoor heeft iedereen begrip – laat je hem open. Iemand staat op en sluit hem. Zo simpel werkt het. Meestal doet Ineke dat. Op haar snoetje de ver-zuchting: 'Dat is weer voorbij.' Ze begrijpt de ernst van de meeste botsingen niet. Als het haar te heftig wordt, kruipt ze met beer Jaapje in een stoel. Ze kijken samen of er slachtoffers vallen. Maar dat gebeurt nooit. Ik praat zelf liever rustig met mijn ouders. Ik bereik er meer mee dan mijn broers met hun geschetter. Maar het zijn wel leuke jongens. En ze zijn nooit lang echt boos op elkaar.'

Een lachje speelde om haar lippen voordat Mieke haar verhaal vervolgde. 'Onze ouders trekken meestal één lijn. Ze beloofden dat te doen op hun trouwdag, met de wens van drie of vier kinderen al in gedachten. Het zijn mensen van ja is ja en nee is nee. Ruud, Erwin en ik steunden elkaar wel in onderwerpen als 'hoe laat moet ik thuis zijn' en 'vinden jullie het goed dat ik...' Broers en zussen moeten solidaire zijn. Een blok vormen.'

Het gezin Ten Hoven bestond uit vier personen. Vader Paul, moeder Renate, zoon Ruben en dochter Lianne. In hun huis kwamen natuurlijk ook onenigheden en meningsverschillen voor, maar ze waren over het algemeen niet heftig. Lianne vond hun gezin een fijn gezin. Verstandige mensen. Ieder had een eigen leven, maar met z'n viertjes

vormden ze een goed gezin.

Paul ten Hoven werkte in het laboratorium van een groot bedrijf. Thuis begrepen ze weinig tot niets van zijn bezigheden. Uitleggen had geen zin. Hij vond het dan ook onnodig om het thuisfront ervan op de hoogte te stellen. Geen vragen, geen opmerkingen. Naast zijn werk vond hij plezier en ontspanning in een avondje biljarten – leuk met mannen onder elkaar – en nog belangrijker dan biljarten waren de sportprogramma's op tv. Vooral voetbal interesseerde Paul ten Hoven. Elke wedstrijd begon met een voorbeschouwing. Vaak was hij het niet eens met de prognose van de verslaggever. Daarna rolde de wedstrijd over de buis. Paul had zijn eigen meningen over het spel; die klonken duidelijk hoorbaar door de kamer. Daarna de nabe-schouwing. Weer een vent met een wonderlijke kijk op het mooie voetbalspel; jammer, jammer toch dat hij er niet meer van begreep... Paul ten Hoven was een genoeglijke kerel.

Zijn vrouw Renate had haar bezigheden in huis en gezin goed onder controle. Haar twee zusters woonden in de stad, er was een goede gezellige band tussen de drie. Ze hadden dezelfde achtergrond en opvoeding, ze begrepen elkaar.

Renate ten Hoven had een leuke hobby: ze maakte lappenpoppen. Het kopje, waar ze oogjes, mondje en roze wangetjes op borduurde, het lijfje, stevige beentjes met voetjes en armpjes met handjes. Daarna kleedde ze de poppen aan. Schattige jurkjes met ruches en strikjes voor de meisjespopjes, mooie broekjes en truitjes voor de jongetjes. Het waren hooggewaardeerde cadeautjes.

Ruben, de broer van Lianne, woonde nog thuis. Hij was tweeëntwintig. Hij wilde weinig tot geen inmenging van zijn ouders. Ze hadden hem goed opgevoed, leerden hem een eigen mening te hebben en achter die mening te blijven staan als hij niet twijfelde aan de waarheid ervan. Ruben had een goede baan en een, vond hij, lieve vriendin: Jozette. Voor hem waren drie dingen voor de toekomst belangrijk: een aardige vrouw, werk dat hij met plezier deed en een leef-omgeving waarin hij zich thuisvoelde.

Jozette en hij keken uit naar een geschikte woning. Niet eerst een

kleine woonruimte betrekken onder het motto 'dan zijn we tenminste bij elkaar' om kort daarna te ontdekken dat het huis inderdaad te klein was en niet beviel, nee, ze keken uit naar een grotere woning. Minstens twintig jaar onder de pannen. Ze bezochten de meubelwinkels in het centrum. Het was nog oriënteren, maar gelukkig liepen hun smaken niet ver uiteen.

Deze middag legden de drie vriendinnen belangrijke feiten op tafel. De schooljaren waren voorbij, de vakantiemaanden lagen voor hen, in welke richting ging het voor elk van hen verder, wat waren de plannen en de voornemens?

Mieke wist het antwoord op die vraag. 'Voor mij staat vast welke richting het wordt. Tekenen en schilderen. Ik vind het heerlijk daarmee bezig te zijn. Ik word blij als ik de deur van mijn kamer opendoe en ik zie dat het schetsboek op de tafel op me wacht. Soms verbeeld ik me dat de bladen dan zachtjes ritselen van plezier. Ook de potloden en penselen in de bakjes lachen naar me. Het is beslist verbeelding, maar zo denken wordt gevoeld door mijn plezier om aan de slag te gaan. Ik groet ze niet bij binnenkomst, zo gek ben ik nou ook weer niet, maar zo voelt het wel. Ik ga ervan uit dat ik er in de toekomst veel mee kan doen. Het is natuurlijk onbekend welke mogelijkheden er op korte termijn liggen. Het wordt zoeken en oriënteren. Als ik een boek lees, zie ik overal voor me welke illustraties ik erbij zou maken als ik daarvoor de opdracht kreeg. Maar aan romans en spannende thrillers worden geen tekeningen toegevoegd. De fantasie van de lezer is voor de uitgever voldoende. Iedere lezer maakt er voor zichzelf een eigen plaatje bij. Mijn tekeningen zouden ze van de wijs kunnen brengen. Voor kinderboeken ligt het anders. Mogelijk liggen daar kansen. Ik was dolgraag naar de kunstacademie gegaan. Want ook voor tekenen en schilderen zijn er vaste grondprincipes die je moet kennen, waarmee je rekening moet houden. Voor de studie op zich kon ik waarschijnlijk een beurs of toelage krijgen, maar er komen kosten bij. In de eerste plaats zou ik niets verdienen, afhangen van zakgeld dat mijn ouders gaven. Ik zou woonruimte moeten zoe-

ken in Amsterdam omdat heen en weer tuffen veel tijd kost en in die uren kun je niets doen. Tekenen in een rijdende trein met kwebbelende mensen om je heen gaat niet goed. Maar er is simpelweg geen geld voor. Ik heb twee broers. Ruud had als jochie van dertien grote plannen. Hij wilde straaljagerpiloot worden, scheuren door het luchtruim! Een dure opleiding, ging dus niet door. Erwin zag zichzelf als chirurg bloederige operaties uitvoeren. Ook niet dus. Mijn vader verdient genoeg om ons een goed leventje te bezorgen, maar grote stappen nemen gaat niet.'

Een beetje treurig keek Mieke wel bij die bekentenis. 'Ik gooide op een rustige avond toch een balletje op over de kunstacademie. Mams kapte het op een handige manier af. Ik vond dat toen niet leuk, maar later dacht ik: dat heb je goed gedaan! Ze zei: 'Je kunt leuk tekenen, Mieke. Je hebt een eigen stijl. Ik zag nog nooit tekeningetjes van volwassenen en kinderen zoals jij ze op papier zet. Het zijn echt jouw plaatjes. Je kindertjes zijn heel apart. Net als het heel eigen genre van Fiep Westendorp. Jouw figuurtjes zijn anders dan die van haar. Je moet je bij je eigen ideeën en ingevingen houden. Het is juist goed om je niet door docenten van een academie in een bepaalde richting te laten sturen. Opmerkingen van dit kan niet en dat hoort niet. Onzin. Zoals jij tekent, is leuk en goed.' Achter mama's woorden ging een stukje zelfontwikkelde psychologie schuil. Ze wilde niet rechtstreeks zeggen: 'Lieve schat, de academie zou heerlijk voor je zijn, papa en ik gunnen het je ook van harte, dat weet je, maar we kunnen die kosten niet opbrengen. We hebben vier kinderen met plannen en mogelijkheden voor de toekomst.' Het was een nuchter antwoord. Ik heb er begrip voor. Maar de nuchtere werkelijkheid is dat mijn moeder het antwoord 'nee' in een roze strik verpakt voor me neerlegde.'

Mieke had er met een laconiek lachje aan toegevoegd: 'Ik moet op eigen kracht mijn weggetje inslaan. Maar het komt goed. Ik heb vertrouwen in mezelf. Ik heb tenslotte talent in deze richting, dat is toch het belangrijkste? Ik denk aan het illustreren van kinderboeken, vertelde ik net, dat lijkt me leuk werk. Maar er zijn meer mogelijkheden,

zoals het ontwerpen en tekenen van wenskaarten. Dat is op het ogenblik een leuke branche. Maar het is mogelijk dat in de dagen waarop ik prachtige rozen op kaarten teken, men is overgestapt naar andere mogelijkheden om elkaar de beste wensen over te brengen. Even een mailtje: het allerbeste, hè?! En een retourmailtje: jullie van hetzelfde, hè? Dat lijkt me dus niet zo'n toekomst hebben. Ik kan ook de richting van modetekeningen inslaan. Maar dat is eveneens een genre waarvoor je een studie moet doen. Een jurkje tekenen met kleine mouwtjes, punthalsje en een leuk rokje is niet voldoende. Maar dan speelt de geldkwestie weer op. Jammer, want op zich lijkt die richting me wel leuk.'

Na even stilte voegde ze eraan toe: 'Ik ga op zoek naar uitgevers van kinderboeken. Die zijn er genoeg. In elk geval is er een in de stad. En meerdere in ons land. Ik heb tekeningen die in flinke enveloppen passen. Drie of vier in elke envelop, vriendelijk briefje erbij en afwachten wat gebeurt.'

Jetske haakte op de woorden in. 'In elk geval heb je materiaal in handen waarmee je iets kunt bereiken. Ik heb geen idee in welke richting te beginnen. Ik weet wel waarvoor ik níét geschikt ben. Verpleegster worden bijvoorbeeld. Te emotioneel. Ik kan niet omgaan met pijn, wanhoop en verdriet, zelfs niet van volkomen vreemde mensen. Conductrice in een schommelende trein of tram is ook niets. Misselijk naar reizigers buigen om hun kaartjes te knippen. Ik moet er niet aan denken wat er dan kan gebeuren... En werken met gillende kinderen in een crèche of kinderopvang is eveneens onmogelijk. Ik ben te weinig sociaal voelend. Lange dagen in een winkel staan is vreselijk en lange dagen op een kantoorstoel zitten lokt me evenmin. Had ik maar een beetje de instelling van broer Joris... Hij is al jarenlang een parmantig mannetje. In de tweede klas van de basisschool wist hij hoe zijn toekomstige werkplek eruitzag. Een goede bureaustoel in een warme kantoorruimte, computer op de werktafel, hij zet rikketikend woorden en cijfers op het scherm. Leuke collega's en een goed salaris, hoppa. Vanaf zijn zestiende jaar leek Joris al op een betrouwbare kantoorclerk. Keurig ventje. Nu draagt hij spijkerbroeken, maar

wel goed passende exemplaren. En geen slobberige shirts, maar onopvallende overhemden. Hij was in die tijd een onuitstaanbaar eigenwijze bink. Hij solliciteerde bij een verzekeringsmaatschappij en ja hoor, de chef zag het meteen: een verzekeringsman in de dop! Joris zit goed. Om tien uur in de morgen drinkt men koffie, even achteroverleunen in de bureaustoel en wat babbelen. Om halfvier in de middag is er weer koffie. Om vijf uur afsluiten en naar huis. Hij is bezig met wat we thuis het ‘opklimwerk’ noemen. Als krullenjongen beginnen en door stug jezelf vooruitduwen op de maatschappelijke ladder opklimmen naar een bureau in een eigen kamer. Bordje op de deur: *J. Holwerda*. Zo ver is het nog niet voor onze Joris, maar de mogelijkheid zit erin.’

Ja, dat herkenden Lianne en Mieke. Ze lachten om Jetskes treffende beschrijving van haar broer.

‘Hij volgde schriftelijke cursussen. Pa en ma raadden hem dat af. Als hij niet met een schooltas achter op de fiets naar een leslokaal trapte om de leermeester te ontmoeten, zou de verleiding groot zijn meerdere avonden te denken: vanavond maar even niet. Een spannende film op de televisie of een afspraakje met zijn meisje Tineke zouden vast meer prioriteit krijgen. Dat is ook werken aan je toekomst, tenslotte. Maar ze vergisten zich in Joris. Hij studeerde heel serieus. En elke week ging hij naar het leslokaal. Hij heeft een doel voor ogen. Niet per se om directeur van het verzekeringsbedrijf te worden, maar wel om een goede baan te krijgen en te trouwen met Tineke.’

Lianne liet zich een ietsje onderuitzakken in de stoel. Het was leuk zo bij elkaar te zijn, praten op een genoeglijk toontje, belangstelling, grapjes ertussendoor. Over haar plannen vertelde ze niet.

Jetske trok haar benen onder zich. ‘Maar, luister. Ik heb een besluit genomen. Ik gun mezelf nog één week rust. Vanaf volgende week maandag lees ik alle advertenties in de krant. Het begin van mijn werkplan: de vacatures doorwerken en reageren op de advertentie die me van het gehele aanbod het minst afschuwelijk lijkt. Ik handel dan in navolging van de wijze les van mijn vader. Hij wist in zijn jonge

jaren niet te kiezen tussen stratenmaker worden of dakdekker. Beide beroepen stonden hem niet aan. Zwaar werk, en dikwijls in kou en regen bezig zijn. Maar tegen alle werkzaamheden ‘nee’ zeggen en niet verder zoeken, gaf ook geen start. Hij zei het eerste baantje dat hem werd aangeboden aan te nemen. Het kon tenslotte het begin zijn van een grote toekomst. Warenhuis Dobbelman Spijker zocht een nette medewerker voor de afdeling lederwaren. De afdeling tassen, riemen en portemonnees. Paps meldde zich en werd onmiddellijk aangenomen. In een warenhuis zijn veel mogelijkheden. Mijn vader werkte kort met de lederwaren, daarna nam hij de tapijtafdeling voor zijn rekening. Zijn verdere vorderingen kan ik niet in de goede volgorde noemen, maar ze doen er ook niet toe. Hij is nu chef van de afdeling herenkleding. Hij heeft er geen studie voor gevolgd, maar hij houdt twee wijsheden aan als een echtpaar een kostuum voor meneer komt kopen: de pantalon moet strak om de billen van de man sluiten – meneer ziet daar niets van, maar mevrouw vindt het keurig – en de boord van het overhemd mag niet te krap en niet te los om de hals zitten. Het eerste zit de man niet lekker en het tweede vindt de vrouw slordig. Vader boekt succes met deze stelling. Hij heeft gevoel voor de business.’

Tijdens het luisteren zag Lianne vader Holwerda voor zich. Een grote man met een bol, vriendelijk gezicht waarvan afstraalde dat hij zich een tevreden mens voelde. Blij met zijn gezin en blij met zijn werk. Afwisselend, elke dag mensen om zich heen in een warme, droge omgeving. Hij voelde zich thuis in het vak, hij had een goed salaris. Het was een simpel besluit geweest om op deze wijze een baan aan te nemen. Het werken bij Dobbelman Spijker bracht hem een goed resultaat.

De stem van Jetske, op een beslist toontje: ‘Zo pak ik het ook aan. Jullie horen de resultaten en zien over tientallen jaren waartoe het heeft geleid.’ Nog geen doel bereikt, maar ze keek triomfantelijk lachend naar haar vriendinnen. Die knikten instemmend; ze geloofden in Jetske.

Lianne fietste van de Noorderstraat naar de Lindelaan langs de bekende route. Voeten op de pedalen, wel doortrappen, maar in langzaam tempo. De woorden van deze middag dwarrelden in haar hoofd. Voor Mieke lag de weg naar de toekomst vast. Teken en schilderen. Het zou haar lukken. Jetske voerde haar besluit uit. Vanaf volgende week maandag keek ze de advertenties in de krant na. Er kwamen beslist kansen en mogelijkheden.

Zij, Lianne, wilde die avond over haar toekomst denken. Ze wist welke richting ze in wilde slaan, maar het was een nog simpel plan. Ze vroeg zich af of het mogelijk was te bereiken wat ze wilde bereiken. Ze was nuchter genoeg om die vraag voor zichzelf eerlijk te beantwoorden: ja, het is mogelijk... Want een beslist 'nee' was niet nodig. Optimistisch blijven. Haar ouders leerden haar de verwachtingen voor de toekomst niet te hoog te stellen; kiezen voor doelen die bereikbaar waren was verstandiger dan droomkastelen bouwen. Die stortten in, brachten teleurstelling, chagrijnige gevoelens en verdriet. Niet 'dat wil ik, dus dat kan ik'. Mama had het anders gezegd: 'Je kunt verwachten dat je met hard werken en volhouden alles kunt bereiken, maar als de kennis en de mogelijkheden ertoe ontbreken, red je het toch niet.'

Ze wist dat ze voor haar droom niet de goede opleiding had gevolgd, maar het idee loslaten was moeilijk. Naar het stemmetje in zichzelf luisteren, dat de laatste jaren fluisterde dat ze het zou kunnen, dat het zou lukken. Bescheiden zijn, niet hoog grijpen en daardoor diep vallen, maar wel je mogelijkheden kennen. Zij wist wat haar mogelijkheden waren. Met talent, doorzettingsvermogen en serieus willen werken kon toch veel bereikt worden.

Lianne dacht aan de vader van Jetske. Hij was nu chef op de afdeling herenkleding in het grote warenhuis Dobbelman Spijker. Elke branche waarin je een start maakte, bood toch mogelijkheden om er iets in te bereiken? Als je belangstelling toonde, er veel aandacht aan gaf, je verdiepte in de mogelijkheden die er waren... Dat telde voor werken in een boekhandel, bezig zijn in een restaurant, de klanten helpen in een schoenenwinkel, krulspeelden draaien in een kapsalon, ver-

pleegkundige zijn in een ziekenhuis, assistente van een tandarts of typiste op een notariskantoor.

Ze wilde over haar plan nog niet met haar ouders praten. Mogelijk was het een goed idee om er met oom Bouke wat hij noemde ‘een stekje voor te planten’. Dat betekende: erover beginnen, doorgaan als er een opgaande lijn in zat, stoppen als het niet lukte. Hij wimpelde haar plan beslist niet onmiddellijk af. Bouke was een man van wiken en wegen. Hij bracht waarschijnlijk naar voren dat het feit dat ze er met hem over praatte, het bewijs inhield dat er grote belangstelling voor het plan in haar leefde en dat ze erin geloofde. Dan kwam oom Bouke met ‘de kracht van de innerlijke stem in de mens’ en zijn overtuiging dat het niet goed is niet naar die innerlijke stem te luisteren. Volgens oom Bouke moest ieder mens luisteren naar de stem in zichzelf.

En oom Bouke zou zeggen: ‘Je moet niet te min over jezelf denken, Lianne. En zeker niet negatief. Je eigen stemmetje liegt niet tegen je. Het zegt niet dat je schooljuffrouw moet worden om kindertjes rekenen te leren. De stem zegt ook niet dat je herder moet worden omdat met schapen over een heide dwalen je rust zal brengen. Jouw innerlijke stem zegt dit.’ Fijne oom, die Bouke.

Haar ouders waren ook op oom Bouke gesteld. In de eerste plaats omdat het een aardige man was, een fijne vriend, maar ook om zijn grote kennis op velerlei terrein. Hij wist veel van de geschiedenis, had zich verdiept in de anatomie van de mens en was geïnteresseerd in sterren en planeten. Maar vooral groot was zijn kennis op het terrein van boeken, geschriften en gedichten. Hij had een hoge functie bij de bank aan het Stationsplein. Overdag deed hij zijn werk, hij was er accuraat en actief mee bezig. Zijn andere interesse bewaarde hij voor de avonden en de nachten.

Papa had tijdens een rustig gesprek op een avond vastgesteld dat er in het verleden goede dichters, schrijvers, beeldhouwers en kunstschilders waren geweest, die prachtig werk afleverden. Die mensen waren er in deze tijd nog. Ze verdienden er een goede boterham mee. Maar er deinden te veel lieden mee op de golven van het artistieke vlak die

zichzelf wijsmaakten door de kunst gegrepen te zijn, terwijl hun kunnen in werkelijkheid weinig voorstelde. Ze verdienden er geen droog brood mee. Veel van hun schilderijen waren opgeborgen in pakhuizen. De gemeenten legden er geld voor op tafel omdat de stakkers en hun gezinnen toch onderdak, eten en drinken moesten hebben. Hun wilde fantasieën zorgden daar niet voor. Lianne had het aangehoord met de benen onder zich gevouwen in een ruime stoel.

Ze was in haar kamer. Het was echt háár kamer. Een ruim, licht vertrek. Moeder merkte eens lachend op dat ze er een klein eigen huisje van had gemaakt. Haar bed stond er natuurlijk. Ze legde er een mooi kleed op, kussens tegen de muur. Het toonde als een bank. Er stond ook een niet zo grote tafel met haar computer en verdere spulletjes, en een laag kastje vol boeken. Op het kastje een blad met bekers, een ouderwets theelichtje van oma om thee of koffie op warm te houden. Mooie beeldjes en frutseltjes. Haar kamer was haar eigen wereldje. De kussentjesstoel om lekker in weg te kruipen en kleine stoeltjes, aangeschoven als Mieke en Jetske kwamen.

Ze ging in de kussenstoel zitten. Haar voeten legde ze op het lage tafeltje, onder haar hielen een dikke, opgevouwen handdoek. Opa Dirk zei weleens: 'Af en toe moet een mens rust zoeken en zijn gedachten de ruimte geven.' Hij voegde eraan toe: 'Denk niet dat ik dit zelf heb bedacht, zo'n wijs man ben ik niet, maar ik weet wel dat het een grote waarheid is.'

Lianne liet de middag voorbijgaan in haar gedachten. De wat schelle stem van Jetske en de mimiek bij haar woorden. Ze zei op een luchtig toontje niet te weten welke koers vanaf nu te varen, maar ze bracht er geen onrust over naar voren. Jetske was van het type 'het komt allemaal goed'. Als ze in het ene weggetje geen heil zag, stapte ze over naar een ander pad.

Mieke had vertrouwen te zullen bereiken wat ze wilde bereiken. Ze had een talent in handen waarmee het zou lukken. Tekenend, af en toe een schilderstukje. Ze had er gevoel en aanleg voor. Ze zette de punt van een potlood op een vel papier, trok een lijntje en nog meer lijn-

tjes, en er kwam een dijkje te voorschijn. Graspollen tegen de schuine berm, veel potloodstreepjes naast elkaar maakten het dijkje langer. Aan de voet een watertje. Kleine golfjes – het was een rustige zomerdag. Mieke tekende de golfjes. Je zag, toen er meer gekomen waren, het water in beweging komen. Een bootje. Een mannetje in het bootje. Delen van de roeispanten in het water, delen van de roeispanten stevig in zijn handen. Een tafereeltje tegen de achtergrond van het dijkje. Achter het dijkje huisjes. Deuren en ramen waren niet te zien, wel de hogere steenlagen, de goten, de rode dakpannen en de schoorstenen. Op de achtergrond een kerkje met een spits torentje en wat bomen.

Mieke tekende ook kinderen. Vaak wat dikke kinderen, met stevige lijfjes en ronde kopjes. Meestal gekleed in nostalgische, ouderwetse kleertjes. Waar zou die keuze vandaan komen? Misschien speelde alleen mee dat Mieke het leuk vond. Lange rokjes voor de meisjes en broekjes tot op de knietjes voor de jongens. Mieke kon ook danseresjes tekenen. Frêle lijfjes, spitzen aan de voetjes en klokkende rokjes. Mieke vond haar weggetje wel. Jetske ook. Ze deed er vanmiddag overdreven negatief over, maar als het erop aankwam was Jetske een aanpakster en een doorzetster. Wanneer iets op haar pad kwam dat haar interesse en aandacht vasthield, ging het beslist goed. Maar het was voor Jetske moeilijker om een richting te vinden dan voor Mieke. Voor Mieke was het helder, ze kende haar mogelijkheden. Jetske moest zoeken. Daar zat een tinteling van verwachten in. Wie wist wat er zou komen... Mal om dat te denken. Maar opa had ook gezegd, toch een wijzere man dan ze ooit had opgemerkt: 'Je moet je gedachten af en toe de ruimte gunnen.'

Toen Lianne tien jaar was, wist ze wat ze later wilde: iets met reizen. Een paar jaar daarvoor hadden haar ouders een ruime, mooie caravan gekocht. Bij goede weersverwachtingen in het voorjaar en najaar zochten ze prachtige plekjes in eigen land op, in de zomervakanties trokken ze Europa in. Zwemmen in prachtige meren in Italië, wandelen in de bergen van Zwitserland, dwalen door kleine dorpen, steden bezoeken, kerken bewonderen. Onder de luifel koffie en fris-

drank drinken, als het kon buiten eten, het bord op schoot. Veel foto's maken.

In de wintermaanden schoven ze om de huiskamertafel. Foto's sorteren en insteken in fotoboeken. Korte teksten erbij. *Mama, Ruben en Lianne voor het vertrek van het treintje van Chur naar Arosa. Papa op het vlot in het meer van Piano Porlezza.*

Bij het kijken naar die foto's herinnerde ze zich vooral het gevoel van geborgenheid waarvan ze zich toen, een kind toch nog, bewust was geweest. De tevredenheid, het besef hoe fijn het was om met elkaar op reis te zijn, het prettig hebben met z'n viertjes. Af en toe geharrewar als papa was vergeten de watertank te vullen. Mama met een pan vol boontjes in haar handen, afgieten kon niet want dat was slecht voor het afvoerslangetje... Dan maar buiten, afgieten in het gras bij de haag. Of het gemopper van Ruben omdat hij niet met de bak vol afwasspullen naar de afwasruimte wilde lopen, terwijl zij huppelend met de kwast en de theedoek achter hem aan kwam. Normale caravanperikelen, maar achteraf de leukste herinneringen.

Ze had ook fijne herinneringen aan de avonden in de caravan. Ruben en zij elk op een bank in wat de zithoek heette. Warme slaapzak, zacht hoofdkussen. Papa en mama lezend of zacht praten in de eethoek. Later in de avond werd die zo stil mogelijk omgebouwd tot het grote bed. Maar dan sliepen Ruben en zij al. Het gaf een veilig gevoel, het was knus en genoeglijk. Echt bij elkaar.

Toen ze twaalf, dertien jaar was, wist ze dat ze later een baan wilde zoeken in de reiswereld. Mogelijkheden genoeg. Bijvoorbeeld werken bij een reisbureau. Het grote, lichte kantoor van Reiskompas aan het Hogenbrinkplein sprak zeer tot de verbeelding. Vader en zij stapten daar in het voorjaar binnen als het reisdoel voor de komende zomer was vastgesteld. Stel dat het Zweden was geworden, dan vroeg vader inlichtingen over een reis naar Zweden. Het meisje achter de balie zag alweer vier personen in een van hun touringcars stappen, maar papa en zij wisten dat ze de folders alleen zouden gebruiken om ideeën op te doen voor hun reis met de caravan. Voor hun eerste wandeling naar Reiskompas had papa gezegd: 'In die gidsen wordt

vermeld welke evenementen een bezoek waard zijn. Van die inlichtingen maken we gebruik. Je mag dus niet zeggen dat we in onze eigen auto stappen en ons eigen huisje meenemen. Voor zwervers zijn de gidsen van het reisbureau niet bedoeld. Maar wij kunnen er ons voordeel mee doen.'

Of reisleidster worden. Of hostess in een hotel aan de Adriatische kust. Tijdens hun reis naar Joegoslavië bezochten ze de stad Dubrovnik. In haar notitieboekje schreef ze terug te komen naar Dubrovnik. Misschien als reisleidster, een groep vakantiegangers achter zich aan. Zij met een rood-wit-blauw vlaggetje, zwaaiend om de kudde bij elkaar te houden.

Tijdens hun verblijf aan het Gardameer ontmoetten ze een hostess van een Nederlands reisbureau. Hanna vertelde over haar werk. Lianne had geïnteresseerd geluisterd. Daarna zag ze ook nadelen. Lange maanden van huis, wel tussen blijde mensen, maar toch alleen zijn. Niet betrokken zijn bij gebeurtenissen in de levens thuis, papa, mama, Ruben, Mieke, Jetske...

Hanna had verteld: 'In elke groep zijn mensen die voortdurend iets aan te merken hebben. Ze willen dat dingen anders gedaan worden, ze klagen en zeuren. Hun gemeier beïnvloedt de hele groep. Het is jammer, want de blijheid waarmee aan de reis werd begonnen krijgt er soms een wrang tintje door. In de meeste gevallen zijn het kleine dingetjes waarover gestruikeld wordt. De een wil vaker maaltijden op tafel zien die door de bewoners van het land waar we verblijven gegeven worden, de ander vindt dat een Nederlands reisbureau een kok moet meesturen om voor Hollanders een stampot andijvie op tafel te zetten. Het is goed om je te bedenken dat je met veertig mensen op pad bent, een beetje geven en nemen hoort erbij. Maar men is met vakantie, men heeft goed geld voor de reis betaald – en dat is ook zo – dus alles moet volledig aan de wensen voldoen. En dat lukt niet altijd. Tenminste, niet voor iedere reiziger. Want, dat moet ik ook zeggen,' Hanna had het lachend gezegd, 'veel mensen genieten van de reizen, maar helaas bederven een paar gasten soms te veel. En de reisleidster moet het oplossen.'

Haar toon werd weer wat vrolijker. 'Het afscheid is meestal hartelijk. Mooie reis gehad, veel gezien, dankbaarheid. Elke reis verloopt ongeveer op dezelfde manier.' Hanna vertelde ook dat er veel werk te doen was. Regelen, bellen, administratieve bezigheden, zieke reizigers, kleine ongelukjes, soms grote ongelukken. Dingen waarvan ze voor ze aan dit werk begon wel wist, maar in de praktijk leerde ze dat er meer gedaan moest worden dan verwacht. Veel vrije tijd had ze niet. Ze had het gesprek beëindigd met de woorden: 'Ik vind het leuk, maar eerlijk gezegd had ik er vóór ik eraan begon een andere, mooiere voorstelling van.'

Het beïnvloedde Liannes enthousiasme voor de reiswereld. Niet alles was even leuk. Haar interesse werd minder. Er groeide een ander plan. Voorzichtig, het eigenlijk niet durven, want dit was toch niets voor haar... Maar het was een stil verlangen en het liet zich niet wegduwen. Het hield verband met schrijven. Ze had stilletjes de overtuiging: ik kan het... Ze las als kind alle jeugdboeken die ze in handen kon krijgen en het verlangen naar zelf iets schrijven groeide.

Enige tijd geleden las ze *De stem van Andrea* van Irene Bredewegen. Een prachtig verhaal, geschreven met veel aandacht en liefde voor de hoofdpersoon, het meisje Andrea.

Kort na het verschijnen van het boek stond een interview met Irene in de Libelle. Met foto. Een vrouw met een vriendelijk gezicht in een lichtgroen jumpertje en een gebloemde rok. Lianne had het boek twee keer gelezen.

Het wonderlijke voor haar was dat Andrea nooit werkelijk had geleefd: ze was een fantasiefiguur, geboren in het brein van Irene Bredewegen. Zij liet haar opgroeien in een heftig gezin. Ouders die te veel dronken, die voor hun diepe armoede geen uitkomst zagen en hun kinderen mishandelden.

Tijdens het lezen van het interview was langzaam een glimlach over het gezicht van Lianne gegleden. De nuchtere Lianne was blij; het was prettig te weten dat Andrea nooit echt had geleefd, nooit werkelijk deze ellende had moeten doormaken. Ze leefde in de fantasie van Irene Bredewegen, maar door het verhaal werd ze toch een kind, een

jonge vrouw, een oudere vrouw in de fantasiewereld van veel lezers. Zij leerden haar kennen, zo noemde de schrijfster het in het interview, tot in het diepste van hun ziel. De angst van het kind, vaak weggedoken in de gangkast om aan de klappen te ontkomen. En in het donker van het bed voelde ze de haat tegen de ouders die haar en haar broertjes dit aandeden. En later, bij het groter worden, het begrip voor haar vader en moeder omdat ze hun achtergronden kende en begreep.

Zo te kunnen schrijven vond Lianne mooi. Ook het interview was mooi. Ze noemde het, met woorden van oom Bouke later, doordringen tot wat de mensen hiertoe gebracht had, ook al waren het mensen op papier.

In huize Ten Hoven waren veel tijdschriften. Er had zich langzaam aan een bladenkringetje in de familie gevormd. Mama las de Libelle, tante Tine de Margriet, tante Roos voegde een reisblad toe, Helga, de dochter van tante Tine, vulde de stapel aan met de Vriendin. Oom Jacob legde de Kampioen erbij. In die bladen las Lianne vooral de interviews met mensen in de politiek en met wereldreizigers, maar ook de verhalen van mensen met bijzondere belevenissen. Dat werk wilde ze doen, wist ze. Ze wilde interviewster worden. Om zich in ware verhalen van echte mensen de diepten en achtergronden, de ware redenen van handelen aandacht te geven.

Na de laatste bladzijde van *De stem van Andrea* legde ze het boek op een tafeltje en opeens was er de gedachte: ik wil ook een boek schrijven, een roman. Geen verhaal over een meisje als Andrea. Dergelijke ellende kon ze amper bedenken, laat staan opschrijven alsof ze het zelf had beleefd. Nee, een boek over een meisje dat de grote liefde ontmoet. Het moest heerlijk zijn om je grote liefde te ontmoeten.

Het zou geweldig zijn een boek te schrijven. Een verhaal in je gedachten geboren laten worden, jouw gedachten, jouw wil, en volgen hoe het groeide. Handelingen en gebeurtenissen. De personen vormgeven, karakters en gedachten, geluk of tegenslag, alles in haar hand. Ze had er een lachje bij.

Had Irene Bredewegen een kamer om alleen te kunnen zijn, werd in die kamer het idee voor het boek geboren, hield ze de begingedachten vast, groeide het verder, werd het een verhaal, typte ze het uit...? Het was allemaal fantasie, maar de gebeurtenissen werden meer en meer werkelijkheid omdat ze vastgelegd werden. Woorden op papier, een manuscript, gedrukt tot een boek. De fantasiepersonen kwamen de werkelijkheid van de lezende mens binnen. Men kocht het boek en genoot van het verhaal. Het was toch een fascinerend, een geweldig gebeuren? De fantasie tot een waarheid brengen en anderen ervan laten genieten.

Haar gedachten dansten van de ene mogelijkheid naar de andere. De lessen Nederlands van meneer Swinkels aan het Copernicus. Hij bedacht op een morgen een leuke manier om zijn leerlingen aan het schrijven te krijgen. Hij zei: 'De redactie van de krant geeft jullie de opdracht een verslag te maken over een gebeurtenis. Schrijf zo'n reportage. Het moet niet te lang zijn, maar het moet wel de gegevens bevatten die voor de lezers belangrijk en interessant zijn.'

Een volgende keer kregen ze de opdracht een column te verzorgen. 'Een column heeft een bepaalde lengte. En als het mogelijk is, moet het humor bevatten. Deze column handelt over een stewardess.' Iedereen in de klas leverde een column in, achttwentig verschillende verhaaltjes.

Lianne vond de lessen van meneer Swinkels prettig. Vooral het onderwerp interviewen had haar aandacht. 'Een interviewer,' had hij gezegd, 'spreekt met mensen die iets werkelijk hebben meegemaakt. Een trektocht door Lapland, een beeld van het leven van een zeeman, het wel en wee van de restauranteigenaar die in het vroege voorjaar op Ameland zijn bedrijf opende.' Ze werkte met plezier aan zijn opdrachten. Meneer Swinkels vond haar werk goed. Leuke onderwerpen, op een prettige wijze uitgewerkt en ingevuld.

Bert Verberne had tijdens die lessen opgemerkt dat ze met z'n allen in verkeerde banken in een verkeerd gebouw zaten. Ze waren in de School voor Journalistiek terechtgekomen. Swinkels had streng geantwoord: 'Dit is een opdracht van mij. Als je later de journalistiek

in gaat, kun je er gebruik van maken.' Maar Bert ging in het bedrijf van zijn vader werken. Hij had niets met schrijven. Maar zij, Lianne ten Hoven, wel...

Voor ze aan het lezen van een roman begon, hield ze het boek vaak in handen en bleef er even mee zitten. Ze hield een bedachte levensgeschiedenis vast. De naam van de schrijver stond op de band. Bijvoorbeeld, haar totaal onbekend: Donald Kerenga. Ze zou na het lezen vragen voor hem hebben. Had hij het complete verhaal in zijn hoofd vóór hij het eerste woord op papier zette, of begon hij bij het begin, vertelde hij van daaruit verder en verder? Of was er bij aanvang slechts één beeld? Een man in de voortuin van zijn huis. Volgde hij zijn fantasie en bracht dat de verwickelingen en gebeurtenissen op gang? Was Donald Kerenga een jonge man met een hoofd vol mogelijkheden of was hij een oudere man die veel had gehoord en gezien en putte hij uit die ervaringen het mooie verhaal?

Zou zij het kunnen?

In gesprekken met haar moeder had ze één keer naar voren gebracht dat ze verder wilde in literatuur en poëzie. Renate ten Hoven had toen geglimlacht en gezegd: 'Lieve schat, dat zal wel altijd een droom voor je blijven.' Ze zei dat ze niets tegen dichters of schrijvers had, natuurlijk niet, maar het was wel een beroep dat in eenzaamheid, in afzondering uitgevoerd werd. De fantasie met je eigen gedachten vullen; wat kon een mens niet allemaal denken? Mama had er angst voor. Waar die angst vandaan kwam, wist Lianne niet. Misschien een familielid of een kennis die te veel met diepe dromen bezig was geweest en daardoor eenzaam was geworden? Er moest toch een reden zijn voor haar moeders weerstand.

In gedachten ging Lianne terug naar oom Bouke. Hij was geen echte oom, maar ze noemde hem al jarenlang zo. Oom Bouke las veel, maar hij was er niet zonderling door geworden. Oom Bouke was een fijn, goed mens. Hij kwam regelmatig bij hen thuis en zij ging naar hem toe. Ze praatte graag met hem.

Ze kon hem vertellen te willen schrijven. Hij was de juiste persoon om te begrijpen wat haar bezighield. Hij zou het gesprek niet afslui-

ten met een opmerking als: 'De kans is klein om op dat terrein iets te bereiken. Er is veel concurrentie, ook veel vriendjespolitiek en hoe kom je daar tussen...' Hij ging beslist serieus op haar woorden in, erover praten op een ernstige, maar lichte toon. Hij boorde haar stille verwachtingen niet de grond in. Hij begreep het op de juiste manier. Oom Bouke zou ook niet, zoals haar moeder die middag, het gevaar zien van te sterk bezig zijn met het scheppen van onechte beelden die ongeremd tot de meest waanzinnige gebeurtenissen konden leiden. En nog een stap verder: ze uit de fantasie tillen en ze meer vorm geven door ze in woorden op papier te zetten. Mama toch...

Oom Bouke noemde het 'scheppen'. Iets zichtbaar maken wat er nog niet was. Zoals een beeldhouwer een beeld maakt. Lianne lachte. Dit was een goed voorbeeld. Mama zag in het maken van een beeld door een beeldhouwer geen gevaar. Hij wist wat hij wilde maken. Een paard voor zich zien, het lijf, het hoofd, de benen. Maar in een verhaal verdwalend kon de hoofdpersoon malle dingen laten plaatsvinden...

Gebeurtenissen scheppen rond gefantaseerde personen. Daarop kwam het neer. Auteurs van thrillers bedachten misdaden. Ze hadden een beeld van de moordenaar voor ogen, zochten voor hem een list om politie en rechercheurs op het verkeerde been te zetten. Alles knap bedacht. Aan het einde van het verhaal kwam door een klein facet de waarheid naar voren. Het was in het begin van het verhaal wel even heel summier aangestipt, maar door de spanning ontsnapte het aan de aandacht van de lezer. De ontknopingen waren spannend. Maar dit was haar genre niet. Het schrijven van een roman was ook niet het plan dat ze echt voor ogen had. Maar het was er wel, in een verre achtergrond.

Met schrijven bezig zijn... Het liefst werkte ze bij een week- of maandblad. Gesprekken met mensen die interessante dingen hadden gedaan en erover wilden vertellen. Of een toneelspeler interviewen die zijn loopbaan beëindigde en over de gespeelde stukken wilde praten. Of ouders ontmoeten die een kind uit een ver land hadden geadopteerd. De blijheid om de baby destijds in de armen te houden

en de moeilijkheden die later waren gekomen. De andere achtergronden, het moeilijke begrijpen.

Kortweg: berichten over gebeurtenissen in het leven. Het verschil tussen hoe de ene mens tegenslagen en verdriet oppakt en erbovenuit kan komen, tegenover hoe de ander zich er niet van kan losmaken en er figuurlijk in verdrinkt. Verdriet, zorgen, geluk en liefde. Zou zij het kunnen? Misschien, misschien...

Ze las veel. Ze vroeg boeken als ze jarig was, kreeg ze van Sinterklaas, kocht ze zelf, leende ze bij de bibliotheek. En ze leende ze van oom Bouke. Als hij een nieuwe uitgave voor haar op tafel legde, zei hij: 'Lees het eerst, Lianne. Als je het terugbrengt, praten we erover. Jouw zienswijze, mijn zienswijze.' Ze zaten elk aan een kant van de grote tafel of in een diepe stoel aan de salontafel. Het was heerlijk om met oom Bouke te praten. Geen opmerkingen van een kenner die heftig in de verhalen en de beschreven achtergronden duikt, maar fijn met het verhaal bezig zijn.

Oom Bouke was een stevige, grote man met stug, dik, blond haar en blauwe ogen achter brillenglazen. Hij had een mooie, warme stem. Heerlijk om naar te luisteren. Mama noemde het eens 'welluidend'. Dat woord hield de juiste omschrijving in. Wel luidend, vooral de warme klank erin maakte het mooi.

Er was een namiddag in de herfst geweest. Rond vijf uur, de schemerlampen waren ontstoken in de huiskamer in de flat waar oom Bouke woonde aan de Westerkade. Op de kleine tafel brandde een kaars, want oom Bouke was ervan overtuigd dat een brandende kaars de fantasie prikkelde.

Die middag had ze hem aangeraden verhalenverteller te worden. In kleine zalen of grote kamers mensen bijeenbrengen die van verhalen hielden en er graag naar luisterden als ze mooi werden verteld. En oom Bouke kon prachtig vertellen. Er kwamen beslist veel mensen naar hem luisteren. Ze had gezegd: 'Oom Bouke, u bent daar geschikt voor. U bewaart verhalen, ontdekt er dieptes in die de snelle lezer er niet uit haalt. Zoals de wonderlijke achtergrond van de jongen Arnold in het laatste boek dat ik heb gelezen. U kunt er prachtig over

vertellen. U bent veel avonden alleen thuis, vertelavonden zouden heerlijk zijn. Mensen om u heen met liefde voor boeken. En, dat staat vast, ik kom elke keer als u zo'n avond houdt!

Maar oom Bouke voelde er niets voor. 'Niks voor mij, Lianne. Ik ben graag alleen met een verhaal. En erover praten met jou is prettig.'

Oom Bouke... Lianne dacht aan het verleden: oom Bouke en tante Anne. Twee, misschien intussen drie jaar geleden – de tijd gaat snel – stelde ze haar moeder vragen over de vriendschap die tussen haar ouders en oom Bouke en tante Anne was geweest. En waarom zij de heerlijke flat aan de Westerkade verlieten om voor het huis in de Lindelaan te kiezen. Dit was een fijne woning, dat zeker, vooral haar kamer nu, maar waarom weg van de Westerkade en de rivier?

Lianne en haar moeder waren die avond met z'n tweetjes thuis. Vader had een bespreking. Hij verwachtte dat het verliep zoals die avonden gewoonlijk verliepen. Veel gepraat en geklets over wat niet met het eigenlijke onderwerp te maken had, maar iedereen mocht zijn mening uitspreken. Zijn eindconclusie: 'Het zal wel weer laat worden, Renate!' Ruben was bij vrienden. Voor hij daar wegging, liep het zeker naar één uur.

Renate ten Hoven knikte bedachtzaam na de vraag. Haar dochter de waarheid vertellen over de vriendschap met Bouke en Anne was moeilijk. Lianne wist hoe gezellig en goed het tussen hen was geweest. Als kind vond ze tante Anne aardig, maar de band met Bouke Tjadema was sterker geweest en had meer diepte gehad. De tweede vraag van haar dochter, waarom ze verhuisd waren naar de Lindelaan, was ook moeilijk te beantwoorden.

Maar Lianne mocht het weten. Renate begon: 'Je bent bijna zestien, Lian, ik wil je erover vertellen. Ik hoop dat je het op de goede manier oppikt. De hele geschiedenis komt waarschijnlijk wat overdreven op je over. Je bent nog jong, maar ik zeg je dat het geen overdreven verhaal is. Het is een gevoelige geschiedenis. Misschien lijkt de oplossing in jouw zienswijze te heftig. Maar je hebt nog geen ervaring met de liefde tussen man en vrouw. Ik wil er uitgebreid over praten. Zodat je het goed begrijpt.'

Lianne had geknikt. Haar moeder deed er ernstig over; zij moest niet te vlug reageren, niet te snel iets zeggen, mama laten praten was het beste.

‘Het prille begin. Een aanloopje voor mij.’ Een lachje van mama. ‘Toen papa en ik hoorden dat de woningbouwvereniging het plan had een flatgebouw aan de Westerkade te bouwen meldden we ons onmiddellijk bij hun kantoor. We lieten weten graag bewoners van een van de flats te willen zijn. Het zou een geweldige plek zijn om te wonen. Uitzicht op de brede rivier die voorbij de kade stroomt, er is altijd wat te zien op het water. Vrachtvaarders, grote schepen met vakantievierende passagiers aan boord, het begint al in de eerste lentedagen en het gaat de zomer door tot in de herfst. Veel pleziervaartuigen op de route van het noorden naar het zuiden. We wandelden destijds dikwijls langs de Westerkade. Een poosje zitten op een van de bankjes die er staan, genieten van de drukte op het water en genieten van het weidse uitzicht aan de overzijde, het groene land erachter. Als we dat vanachter het raam van onze woonkamer konden zien, zou het geweldig zijn! En het was niet alleen mooi in het voorjaar, de zomer en de herfst, maar ook in de winter. Donkere luchten, regenbuien, sneeuw misschien en ijs. Er waren meer mensen die erover dachten zoals wij. Onder andere Bouke en Anne Tjadema. Hun namen en die van ons stonden boven aan de lijst van ‘geïnteresseerde belangstellenden’. Zo omschreef de man achter het bureau op het kantoor het aan papa. Mooi uitgedrukt, en inderdaad, wij waren geïnteresseerde belangstellenden.’

Haar moeder had erbij gelachen en Lianne bedacht stiekem dat die man vast nog nooit had gehoord van pleonasmen, of hij was zijn lessen Nederlands alweer vergeten.

‘De Tjadema’s en wij kregen een flat aangeboden. We werden van volkomen vreemden naaste bureu. We waren rond dezelfde leeftijd. Alle vier mensen die van gezelligheid hielden en vriendschap waardeerden. En vriendschap groeide tussen ons. Twee gezinnen op de eerste verdieping, aan het eerste ‘plat’, zoals het plateau in de flat genoemd werd. Een stenen trap naar boven en je stond op het eerste

plat. Links de voordeur van onze woning, het plat oversteken – vier flinke stappen was genoeg – en dan had je rechts de voordeur van de Tjadema's; Bouke, Anne en hun toen nog kleine zoon Jasper. Bouke was een fijne buurman. Altijd met echte belangstelling luisteren naar wat verteld werd, verdrietige geschiedenissen en vrolijke verhalen. Anne was een hartelijke, lieve vrouw. Je kent Bouke, je voelt in mijn woorden het verschil. Bouke is een rustige, aardige man. Ik gaf hem stilletjes voor mezelf, jaren geleden al, de omschrijving: een man met warme diepten die hij wil delen. Mensen als Bouke Tjadema kom je weinig tegen. Het is een heerlijke kerel. Anne was vrolijk en gezellig. Er waren fijne gesprekken tussen haar en mij, we konden samen lachen, maar de diepte, het persoonlijke, het bijzondere zoals met Bouke, dat was er tussen Anne en mij niet. Anne was gewoon een heerlijke meid. Meer een buurvrouw dan een vriendin. We woonden dicht bij elkaar, maar we 'overliepen' elkaar niet. Zo noemt oma Lientje het wanneer mensen té dikwijls bij elkaar over de vloer komen, alles van elkaar zien en van elkaar weten. Dat keurt oma af, dat moet je niet doen. We liepen regelmatig bij elkaar binnen om iets te vertellen. Geen lange avonden op visite, of er moest iets bijzonders te bepraten zijn. Het ging over zaken die ons alle vier aangingen. We hoefden ons er niet keurig voor te kleden, we konden het op onze sloffen af. Niet op de fiets of in de auto te stappen om elkaar te bereiken. Gewoon de deur open, vragen: 'Komt het gelegen?' Het kwam vrijwel altijd gelegen. En als het niet uitkwam, ook goed, dan zagen we elkaar morgen weer. Anne en ik dronken regelmatig in de morgen of in de namiddag samen koffie, maar het was geen vast plan. We behandelden een ruzietje dat bij hen of bij ons was ontstaan, meestal konden we er de humor van inzien en lachten erom. Ik kan de vriendschap van toen kort samenvatten: het was goed tussen ons. Papa heeft er later over gezegd, die woorden bewaar ik: 'We waren blij met elkaar.' Zo was het.'

Toen betrok haar moeders gezicht. 'Alles veranderde toen Anne ziek werd. In het begin zag het er niet ernstig uit. Ze was moe, af en toe ging ze een poosje op de bank liggen. Ze had wat verhoging, dat was

niet goed, ze kreeg medicijnen; het leek niet buitengewoon veront- rustend. Maar gaandeweg werd ze zieker en zieker. De koortsaanval- len werden heftiger, meer en meer pijn en noem maar op. Jasper was in die tijd dikwijls bij ons, je herinnert je dat nog. Hij, Ruben en jij speelden met elkaar. Jasper is een lieve jongen. De zuster van Anne kwam helpen en zo ook Janneke, de zus van Bouke. En ik stapte vaak binnen. Eén rinkeltje van Anne was genoeg om het plat over te ste- ken. Maar het ging niet goed met haar. Ze werd naar het ziekenhuis gebracht. In die dagen waren Bouke en Jasper dikwijls bij ons. Na een verblijf van drie weken in het ziekenhuis overleed Anne. Je weet van die periode. Het was verschrikkelijk. Een heel moeilijke tijd. In de allereerste plaats natuurlijk voor Bouke en Jasper en de familie van beide kanten, maar ook voor papa, Ruben, jou en mij. Het was zo gewoon geweest Anne om ons heen te hebben. Maar opeens was ze weg, helemaal weg.'

Lianne had instemmend geknikt. Ze herinnerde zich de periode met oom Bouke en tante Anne dichtbij nog heel goed. Uit de eerste weken na het overlijden van tante Anne was de herinnering gebleven aan de sfeer die in hun huis hing. Ze was nog jong geweest, maar ze voelde 'de droefheid hangen', zoals ze het toen noemde. Het hing in huis, het was rond papa en mama en het was in haar. En rond Jasper als hij dicht naast haar op de bank wilde zitten zoals hij vaak dicht naast zijn mama had gezeten.

Papa was stil en rustig, mama huilde dikwijls, oom Bouke en Jasper zochten troost bij hen. Ze wist nog dat mama had gezegd: 'We moeten ze opvangen.' Daar vormde ze zich een beeld bij. Mama, die oom Bouke opving. Maar zo letterlijk bedoelde mama het natuurlijk niet. Misschien wel voor Jasper. Hij wilde graag tegen mama leunen, lie- ver nog op haar schoot zitten. Hij was toen al geen klein jongetje meer.

Haar moeder had verder verteld. 'Op een avond kwam Bouke met het bericht dat hij niet langer in het appartement wilde wonen. Hij was hier gelukkig geweest met Anne, alles in de flat droeg herinne- ringen, het deed hem pijn. Hij wilde, met Jasper natuurlijk, verhui-

zen naar een andere woning in een nieuwe omgeving. Daar zouden geen beelden zijn die hem sterk aan Anne herinnerden. Bijvoorbeeld hoe ze van de keuken naar de kamer liep, meerdere malen per dag. In welke houding ze voor het raam stond te kijken, ietsje naar voren gebogen, om zich opeens om te keren en hem te roepen als er iets grappigs of aparts te zien was. Die beelden had hij zo diep in zich opgenomen in de tijd toen ze nog gezond en vrolijk om hem heen was, en nu zag hij ze steeds weer terug. Haar stem: ‘Kom gauw, Bouke, kijk wat er nu voorbijvaart...’ De herinneringen deden pijn. Die beelden zouden niet in een andere woning in een andere straat zijn. Er was geen rivier, geen Anne voor het raam. Hij verwachtte meer afstand van zijn verdriet te kunnen nemen. Een nieuwe omgeving zonder eigen beelden. Zijn verdere leven bleven de droefheid en het gemis; maar in de flat aan de Westerkade voelde hij té sterk wat hij miste. Ik vertel hier uitgebreid over omdat het de gevoelstoestand van Bouke duidelijk weergeeft. Hij kwam met dit bericht ruim een jaar na de sterfdag van Anne.’

Haar moeder keek haar aan terwijl ze verder vertelde. ‘Papa en ik begrepen het. Met dezelfde gevoelens worstelen veel mannen die de vrouw van wie ze hielden verloren en vrouwen die hun echtgenoten los moesten laten. Om over het verdriet van kinderen in deze gevallen maar niets te zeggen. Papa en ik vroegen ons af of het goed was dat Bouke probeerde zich los te maken van de fijne herinneringen die haar aan hem verbonden. Verzachtten ze niet juist de beelden die hij nog duidelijk van haar voor zich zag? Hij nam ze toch mee naar een nieuwe, vreemde omgeving, maar ze lieten hem niet los en hij wilde ze niet loslaten. Hij kon ze daar geen plaatsje geven. Papa en ik kennen Bouke goed, we verplaatsten ons in zijn denken. We waren ervan overtuigd dat hij de beelden van Anne meenam naar zijn nieuwe woonomgeving, maar – het klinkt raar, maar je begrijpt hoe wij het voelden – Bouke zou ontdekken dat Anne daar zelf haar plekje niet kon vinden. En hij kon haar de plekjes niet wijzen, want ze waren er niet. Met die moeilijkheden zou Bouke worstelen. Het kon hem brengen, zo voelden wij het, tot haar vergeten door naar een

nieuwe woonomgeving te gaan. Hij liet haar achter. Terwijl juist hij meer dan eens had gezegd dat de juiste weg voor een mens in verdrietige omstandigheden is om het te verwerken. De herinneringen op de eigen plaats laten. Anne in haar stoel, Anne voor de wastafel in hun slaapkamer, Anne aan de tafel in de keuken voor het raam, kijkend naar de rivier. Ze genoot er zo van.'

Lianne had geantwoord: 'Mam, wat zeg je dit mooi. We weten hoe moeilijk oom Bouke en Jasper het hebben gehad met de dood van tante Anne. Na een snelle verhuizing zou ook Jasper door het gevoel zijn overvallen zijn mama in de flat te hebben achtergelaten.'

'Ja,' had haar moeder met een weemoedige glimlach gezegd, 'we begrepen hun verdriet. Ze misten Anne. Maar, Lianne, ook voor Bouke en Jasper ging het leven verder. Voor wie in het leven achterblijft, komen nieuwe dagen. De tijd heelt vele wonden, de tijd zou ook voor Bouke en Jasper de scherpste pijn verzachten. Het was goed geweest tussen Anne en hen, er waren prachtige herinneringen. Mogelijk werden ze in dromen en fantasieën hechter en warmer opnieuw beleefd dan ze in werkelijkheid waren geweest. Bouke leeft in de uren waarin hij zich in zijn eigen wereldje terugtrekt dikwijls met verhalen en onmogelijkheden die voor hem mogelijk worden. Hij is een man van emoties. En een dromer. Te veel emotie voor nuchter denkende mensen, maar mogelijk daarom is het een man van wie veel mensen houden. De herinneringen bleven hem omringen en werden langzaamaan zachter en milder. Zo zagen en voelden wij het. Het kwam wel goed met Bouke. Maar hij moest niet weggaan van het plekje waar hij met Anne gelukkig was geweest. Het was ook een plekje waar hij zich thuisvoelde. De veiligheid van de flat, de gezellige kamer, het genieten van het steeds wisselende uitzicht.'

Lianne wist nog hoe mama haar na al die woorden met een lachje had aangekeken. 'Je moet eruit begrijpen hoe wij in het verdriet van Bouke meeleefden.'

Ze had geknikt, ja, dat was duidelijk.

'Bouke besloot te blijven waar hij was. Wij waren blij met die beslissing. We verwachtten dat de tijd hem leerde vrede met de omstan-

digheden te hebben, want dat gebeurt in de meeste gevallen. Men kan niet met de dood blijven leven en er komen nieuwe dagen met nieuwe mogelijkheden. Het ging goed. Overdag vroeg het werk zijn volle aandacht en hij was heel betrokken bij alles wat er met Jasper gebeurde. Hij had de jongen tijdens de ziekte van Anne te weinig aandacht gegeven, zag hij nu. In de eerste maanden na het overlijden deed Bouke zijn best om zijn zoon te troosten, maar hij kon geen juiste woorden van troost vinden. Het ging op school niet goed met Jasper. Het onderwijzend personeel had begrip voor de omstandigheden, maar het was toch nodig Jasper bij de lessen te houden. Hij mocht niet te veel achteropraken, waardoor hij een klas zou moeten overdoen. Na meerdere gesprekken met de onderwijzer pikten vader en zoon het probleem op. Bouke hielp Jasper, het kwam ook de verhouding tussen hen ten goede. Wanneer Jasper in zijn eigen kamer was, verbleef Bouke in de woonkamer. Hij las veel, zoals hij altijd had gedaan. Hij dook volledig in een verhaal. Hij las niet zoals veel mensen lezen. Willen weten hoe het gebeuren rond de papieren mensen afloopt. In de meeste gevallen is er een bevredigend slot. Bouke schoof een boek dat hij tot het einde had gelezen in de boekenkast, maar hij bleef over het verhaal denken. Hij noemde het zelf 'er stil over doorzeuren'. Denken over hoe een bepaalde gebeurtenis was beschreven. Vond hij er vragen of een onwaarheid in? En was die kleine onwaarheid belangrijk voor de juistheid van het hele verhaal? Hij nam dan het boek weer uit de kast en las het gedeelte vóór de betreffende passage, de passage zelf, en welke woorden de schrijver er daarna over genoteerd had. Het is enkele malen voorgekomen dat een fout in een verhaal was geslopen dat er niet in had mogen staan. Papa zei, nadat Bouke ons erover had verteld: 'Hij kan er gek van worden.' Maar dat viel mee. Bouke Tjadema was en bleef de bijzondere man van wie we veel hielden. Als vrienden.' Haar moeder pinkte een traantje weg.

'Hij las soms passages voor die hem hadden getroffen, hij wilde ons er ook van laten genieten. Wij vonden het mooi – zo duidelijk in woorden gevat, hè – maar dieper ging het voor papa en mij niet.

Bouke stuitte soms in een verhaal op gebeurtenissen die hem té onwaarschijnlijk voorkwamen. Deze handeling was onmogelijk in het leven, zo kon het niet gebeurd zijn. De betreffende uitgave was een realistische roman, geen sensatieverhaal. Hij kon daar behoorlijk over doorgaan. Maar hij bracht het met warme stem en mooie woorden, papa en ik luisterden graag naar hem. Voor ons bleef op de achtergrond het weten dat het allemaal fantasie was. Slechts woorden op papier. In werkelijkheid waren er geen slachtoffers gevallen. Wij hoorden het aan en lieten het weer los. Soms zei papa, om Bouke naar de nuchterheid van het dagelijkse leven terug te brengen, dat het verhaal geen autobiografie van de auteur was, maar een verzonnen geschiedenis. Daarin mag en kan een schrijver ver gaan. Dat vond Bouke beledigend voor de auteur, maar hij nam er genoegen mee. Ja, zo kon je er ook naar kijken...'

Na deze woorden had mama een slokje genomen van de rode wijn die op de tafel stond. Ze zette het glas terug en zei: 'Na de dood van Anne was er een stille angst dat Bouke zich te veel in een wereld vol gefantaseerde mogelijkheden zou storten. Voor eenzame mensen zijn avonden en nachten het ergst. Nadat Jasper naar zijn kamer was gegaan, was hij alleen. Dikwijls kwam hij even naar ons toe. Kort daarna volgde Jasper dan. Pantoffeltjes aan de voeten en in pyjama. Hij had papa weg horen gaan, waar was papa? Natuurlijk bij oom Paul en tante Renate. En wat had tante Renate in de koelkast? Chocolademelk!'

Na al deze woorden zweeg haar moeder met een glimlach.

Anke de Graaf

Het romangeheim

Lianne is klaar met haar school en maakt, net als haar vriendinnen, plannen voor de toekomst. Zij heeft geen grote wensen als een baan met kansen of een gezin, nee, het liefst wil ze schrijver worden. Maar dat vertelt ze aan niemand. Toch laat die wens haar niet los.

In stilte werkt Lianne aan haar roman. Een eenzame klus, maar haar tomeloze fantasie zorgt ervoor dat ze zich geen moment alleen voelt met haar schrijfwerk. Daarnaast werkt ze bij een museum, dus aan sociale contacten heeft Lianne geen gebrek. Toch blijft haar hart liggen bij haar roman. Ze werkt er steeds vaker aan en het verhaal gaat voor haar leven, tot diep in de nacht en in al zijn facetten. Zal haar droom dan toch werkelijkheid worden?

Anke de Graaf kan zich helemaal verliezen in het schrijven van een roman. Ze heeft er dan ook al talloze op haar naam staan, en haar oeuvre blijft groeien. De populaire auteur geeft met *Het romangeheim* een fictief inkijkje in het leven van een beginnende romanschrijfster – want dat is ook zij ooit geweest.

ISBN 978 90 5977 630 2 NUR 344

Zomer & Keuning

www.spiegelserie.nl